

esse volunt, comasque elatas latine dici, quo modo תְּלַהֲלִים Thalthalim hebraice dicuntur, id est, sursum versus intortas, et erectas, hoc est, crispas. Palmarum vero, quod additur, ajunt neque in Hebraeo, neque in Graeco exemplari inveniri, et esse probabile additum fuisse alicujus inscritia. Sed ego pro certo habeo non esse additum, sed de graeco ab interprete expressum: quamquam in iis codicibus graecis, quos nunc habemus, non reperiatur. Nam palmarum legisse Theodoretum constat graecum, et perantiquum scriptorem. Non enim solum id citat, sed etiam, quae sint elatae palmarum commentarii in hunc locum interpretatur. Itaque Septuaginta, aut quisquis alius fuit hujus libri graecus interpres, haud dubie crediderunt Hebraica voce תְּלַהֲלִים Thalthalim, elatae significari, addideruntque, explicationis gratia, palmarum; quoniam ελατη graecis non solum genus quoddam abietis, in quo falsus fuit nobilis quidam scriptor, sed etiam, ut ex Marcello constat, palmae summum corticem, atque adeo palmarum germen recens, ejusque novi fructus, ac germinis folliculos, atque involucra significat. Quibus corticibus et involucris, credo hic capillos sponsi colore similes dici. Sunt enim subnigri illi cortices, et idcirco subjungitur: NIGRAE QUASI CORVUS. Nigri capilli Palaestinis probantur, neque priscis Romanis secus videbatur, ut liquet ex illo:

Spectandum nigris oculis, nigroque capillo.

Sequitur: OCULI EJUS SICUT COLUMBAE SUPER RIVULOS AQUARUM, QUAE LACTE SUNT LOTAE, ET RESIDENT JUXTA FLUENTA PLENISSIMA. Jam diximus Palaestinas columbas praestare nostris, et figura, et splendore, et fulgore quodam igneo oculorum.

Sed quod addit: QUAE LACTE SUNT LOTAE, ET RESIDENT SUPER RIVULOS AQUARUM, amplificat attributam laudem, quasi ita dicat. Oculi ejus similes sunt oculis columbarum,

non quarumcunque, sed earum, quae pulcherrimos habent oculos. Nam lacte lotae, quod dicit, periphrasis est coloris albi; constat autem columbas albas, et decore, et specie praestare caeteris. Unde et in psalmo LXVII (1): Columba argentea, hoc est, candida, pro pulcherrima columba ponitur. Haec porro earum pulchritudo, et fulgor oculorum enitet, et appetet magis, cum se in flumine laverunt. Itaque, qui eas emunt, probatur utrum Palaestinae columbae vere sint, aqua eluent earum oculos, quod ille ipsarum oculorum nitor, sic excitatus, atque auctus magis effulgeat; sed quod Latinus interpres: PLENISSIMA FLUENTA verbit, et in hebreo est מֵלָא Meleoth, quod ad verbum plenitudinem sonat; potest etiam non incommodè pro ipsarum columbarum sede, atque cubili accipi. Nam quod suas sedes, suaque loca ea, quae ipsi, vel ars attribuit, vel natura, perfecte implet, id Hebraei vocare solent מֵלָא. Dicit igitur, hanc rationem si sequamur, sponsa, sponsi oculos, similes columbarum oculis esse: earum, inquam, columbarum, quae candidae sint, hoc est, omnium pulcherrimarum columbarum; et quoniam pro locis, in quibus sunt, earum oculorum decus, atque splendor magis perspicitur, earum columbarum, quae, vel propter aquam resident, vel in nido suo cubant. Nam eo in loco columbas pulchiores videri solere, vel ex illo colligitur, quod superius sponsus ab ista sua columba petebat, ut sui videndi copiam ipsi faceret, in foraminibus petrae, et in cavernis maceriae, id est, in sede sua, atque cubili.

Sequitur: GENAE ILLIUS SICUT AREOLAE AROMATUM CONSITAE A PIGMENTARIIS. Commendat genas a colore ex purpureo et albo mixto, qualis visitur in areolis aromatum, ubi flores varii sunt, alii purpurei, candidi alii. CONSITAE A PIGMENTARIIS. In hebreo dicitur מִגְדָּלֹת Migdaloth, in quo interpretando ne Hebraeis quidem inter ipsos satis

(1) Psal. LXVII.

convenit. Nam quidam flores, e quibus aromata conficiuntur, quidam turriculas pigmentorum, opere, scilicet, topario concinnatas in ipsis areolis, ut mos veterum fuit, quidam turrata vascula, natercia, scilicet, et pyxides, quibus pigmenta continentur, quidam circulos pigmentorum interpretantur. Circulos autem pigmentorum, ut suspicor, appellant fictiles catinos, parvos, et orbiculatos purpurissimo imbutos, e quibus non inepta similitudo traheretur ad sponsi pulchre rubentes genas laudandas. Pergit: LABIA ILLIUS LILIMUM DISTILLANTIA MYRRHAM PRIMAM. Est genus lili quoddam purpureum, ut Dioscorides tradit, quo de genere Salomon intelligendus est loqui; idque dicere sponsi labia purpurea esse, sicuti quae maxime purpurea sunt lilia, eademque ex se odorem emittere, qualis est myrrhae probatissimae odor. Emittere autem dicuntur labia odorem bonum in iis, quorum anima ea, quae ore ducitur, odorata est. Quod merito in laude ponitur, propterea quod iis, quibus anima foetet, nihil tetrius, ac turpius fieri possit. Hos enim nemo sanus vel ad colloquium, vel ad complexum admiserit; illos contra, quorum ex ore bonus spirat odor, ipso bono odore omnes invitati, gratos, atque jucundos habent, utpote optime, et animo, et corpore temperatos. Nam profecto ex utriusque partis bona temperatione illa suavitas odoris existit. Ego enim, ut quod expertus sum loquar, sic judico; non colloquio solum, sed amicitia etiam, et consuetudine bonorum arcendos esse eos, quibus anima foetet. Nam quantum recordari retro possum, neminem vidi hactenus, tetrum odorem ore exhalantem, quem non postea gravissimis animi morbis obnoxium cognoverim, atque iis potissimum morbis, qui ex atra bili sunt, invidentiae, fraudis, perfidiae, voracitatis, similibusque permultis.

Sed a labiis descendit ad manus. MANUS ILLIUS TORNATILES, AUREAE, PLENAE HYACINTHIS. Manus, inquit, sponsus meus atque digitos habet aureos, et quasi torno elaboratos, hoc est, longe pulcherrimos, PLENAE HYACINTHIS. He-

braice plenae Tharsis. Est autem Tharsis pretiosus lapis, a regione, in qua gignitur, sic appellatus, colore subrubeo. Itaque hoc loco ad extrema digitorum, id est, ad ungues significandos apte transfertur. Nam quoniam digitii aurei dicti sunt, recte ungues gemmis auro inclusis similes esse dicuntur. VENTER EJUS EBURNEUS, DISTINCTUS SAPPHYRIS. Ventris vocabulo pectus, ac reliquum corpus comprehendit; idque eburneum dicit, ob candorem atque nitorem. CRURA ILLIUS COLUMNAE MARMOREAE, QUAE FUNDATAE SUNT SUPER BASES AUREAS. A capite incipiens, pervenit ad extrellum; nec tamen insistit in eo, sed addit aliquid, quod ad illius pulchritudinem universe declarandam pertineat. ASPECTUS, inquit, EJUS UT LIBANUS. Aspectus, id est, totius corporis habitus, vultusque ipse, et proceritas, ut Libanus. Non altitudinem confert, sed amoenitatem, et quam varietas rerum efficit, pulchritudinem. ELECTUS QUASI CEDRUS. Electa Hebraei, procera quae sunt, vocant. Sic de Saule filio Cis primo Israelitarum Rege, quod corporis proceritate superaret omnes, in libris Regum (1) scribitur, fuisse electum, et bonum, id est, procerum, et pulchrum. Nam quod Graeci duabus vocibus $\alpha\alpha\lambdaον$ & $\alpha\gamma\alphaθον$ id una Hebraei Tob, id est, bonum, hoc est pulchrum appellant. Sed et Latine bonum pro pulchro non nunquam accipitur, ut apparel in illo:

Quem bonum facit barba.

Sequitur vero: GUTTUR ILLIUS SVAVISSIMUM, ET TOTUS DESIDERABILIS, vel ut in hebreo, significanter: GUTTUR ILLIUS DULCEDINES, ET TOTUS DESIDERIA. Nam quis porro, inquit, illius sermonis dulcedinem, et urbanitatem possit exprimere? singula quippe ejus verba melle sunt lita, dulcedine et lepore redundant. Sed quid singula prosequor,

(1) Lib. Reg. 1. c. IX.

quae dicendum quidem vix numerari possunt, multo minus recenseri laudando? Etenim, ut uno verbo dicam, totus est desiderabilis, ex gratiis totus, et venustate conflatus: gestu, motu, verbis, oculis, vultu, atque omni denique parte sui, omnium sibi animos et amores conciliat. **TALIS EST DILECTUS MEUS, ET IPSE EST AMICUS MEUS, FILIAE HIERUSALEM:** Ne videlicet, aut me in amando ipsum deceptam fuisse, aut vos in eodem quaerendo, atque dignoscendo multum laboris subituras esse arbitremini. Illae vero iterum ipsam rogant, dicentes: **QUO ABIIT DILECTUS TUUS, O PULCHERRIMA MULIERUM? QUO DECLINAVIT DILECTUS TUUS, ET QUAEREMUS EUM TECUM?** Atque hoc fine terminatur hoc caput. Sed nos pedem jam retro referre, et institutam interioris sententiae explanationem prosequi longius debemus.

ALTERA EXPLANATIO

VENIAT DILECTUS MEUS IN HORTUM SUUM, ET COMEDAT FRUCTUM POMORUM SUORUM. Quae superiori capite ex persona sponsi, ad sponsam de ipsa sunt dicta, ad eam partem pertinebant, quae colloquia illa interiora, quae diximus, continet, ad quam etiam spectat hoc, quod nunc sequitur; nisi quod ibi Deus loquebatur, laudabatque in anima sancta, et amante sua, munera, hoc est, eam, quam ipse in ea effecerat, coelestem pulchritudinem et sanctitatem: hic vero ipsa justi anima tot laudibus ab ipso affecta, ei grata respondet. Respondet autem quid? breve quiddam, si verba ipsa consideres: ac si vim verborum, sententiamque spectes, quod pro bene longo, beneque copioso haber i possit, reddit responsum, hoc est, responsum plenum humilitatis, plenum cognitionis sui, plenum gratitudinis, Deo, inquam, in primis acceptabile, et gratum responsum. **VENIAT, inquit, DILECTUS MEUS IN HORTUM SUUM, ET COMEDAT FRU-**

CTUS POMORUM SUORUM. Primum non se inaniter effert, neque sibi arrogat, aut acceptum refert aliquid eorum, quae sibi tribui, Deo laudatore, et praedicatore videbat: sed se ipsam agnoscens, et a quo illa sua tantopere laudata bona ducerentur, intelligens, Dei dono potissimum constare ea, et ob id ipsius esse munera ingenue fatetur. **VENIAT, inquit, DILECTUS MEUS IN HORTUM SUUM.** Nam se, quae propter bonorum operum germina hortus est dicta, se inquam sponsi sui hortum esse fatetur. Fateturque non ob id solum, quod possideatur ab illo, quamquam id quoque (nam tametsi Deus in omnibus dominetur, tamen bonorum atque justorum proprie Dominus est) sed non tantum quia possidetur ab illo, sed multo etiam magis, quia ab eodem ipso habet, ut sit amoenus, et fructuosus, et pretio atque aestimatione dignus hortus. Ipse enim de principio eum hortum consevit: ipse consitum summa adhibita diligentia curavit: ipse coluit, custodivit ipse: ab eodem ipso denique fructus ferendi vim, et facultatem accepit; sicut scriptum est: *Dei agricultura estis.* Et alibi (1): *Neque qui plantat, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.* Primum itaque ostendit suam submissionem, atque modestiam. Deinde etiam testatur, ac p[ro]ae se fert, nolle se ea bona; quae a Deo habet, vel in suos, vel in alterius cuiusquam usus convertere, vel aliquem laudis fructum ex eis derivare ad sese. Nam Deo illa statim resignat, eique uni istis bonis placere, et gratum facere cupit. Hoc enim est, quod nunc sponsa dicit, cum sponsum ad eum ipsum hortum, quem ipse conservat, atque coluerat, visendum invitat, eumque hortatur, se ut in eo oblectet, et ejus pomis vescatur. Quae animi, cuncta se a Deo accepisse agnoscentis, et ad eundem ipsum, a quo acceperat referentis, modestia atque submissio, Deo sine dubio est gratissima.

Quod satis indicant quae sequuntur: **VENI IN HORTUM**

(1) I ad Corint. III.